
L'ENTERRAMENT COL·LECTIU DE CAN VINYALS (SANTA PERPÈTUA DE MOGODA)

Domènec Miquel i Eulàlia Morral

El Polígon Industrial de Can Vinyals es troba situat a la banda Nord de la carretera B.140 de Sabadell a Mollet. Les seves obres d'urbanització i construcció s'han realitzat en diferents etapes, totes elles seguides de prop pel Grup Pro Arqueologia de Santa Perpètua de Mogoda. Mercès a la callada labor d'aquest, es localitzà i procedí al salvament d'unes restes -en el talús d'un dels carrers-, que, estudiades per Araceli Martín, resultaren pertànyer al grup anomenat de Veraza, situable en el Neolític final.

Un temps després, en efectuar-se unes noves explanacions de solars, a 40 cm. de fondària la màquina malmeté una sepultura que segons els indicis recollits per testimonis visuals correspondria a un infant en edat de canvi de dentició. L'esquelet apareixia en posició fetal, i les mans a l'altura de la boca. Amb ell aparegueren còdols, uns ossos llargs de persona adulta, i un gra de collaret de lignit. La pressió exercida per la màquina sobre el conjunt féu que aquest es trobés pràcticament triturat. Únicament fou possible recollir el gra de lignit, i per desgràcia, a causa de les presses, no es feren fotografies ni dibuixos.

En continuar-se el rebaix de terres es descobriren uns còdols i una llosa de conglomerat, just sota el lloc de l'enterrament descrit. Poc després s'iniciaren els treballs de construcció en la parcel·la veïna, motiu pel que es féu una nova prospecció que donà per resultat la troballa de més restes òssies. Fetes les gestions pertinents, i atesa la

urgència del cas, es procedí al seu salvament. (1)

L'EXCAVACIÓ

El primer pas fou delimitar l'àrea aproximada de les restes, situar tots els elements visibles en aquell moment (còdols, llosa, ossos) i establir la ubicació de l'enterrament destruït per la màquina. Es procedí seguidament a l'excavació, en la que treballaren membres del Grup de Santa Perpètua en col.laboració amb altres de Sabadell. (2)

El resultat fou la troballa de dos esquelets i restes d'un tercer dintre d'un espai quasi circular. La pressió exercida per les màquines explanadores, malgrat la profunditat, havia malmès considerablement les restes òssies que presentaven un estat molt feble de conservació, de manera que la seva exhumació no era possible sense destruccions. Estudiad el problema, es procedí a una consolidació «in situ», alhora que es decidia la seva extracció en bloc, a fi de continuar els processos consolidants en el Museu.

Un cop finalitzada l'excavació, delimitada la fossa i realitzats tots els dibuixos i fotografies, es determinà la formació de dos blocs que englobessin, cada un d'ells, un esquelet i part de les restes del tercer. L'extracció en bloc únic es descartà per l'alt cost de l'operació i els reduïts mitjans de què disposàvem. Es tallà l'argila segons les figures preestablertes i amb una fondària d'uns 40 cm. A continuació s'encaixonaren els blocs i s'omplí el buit entre la terra i la fusta amb una lletada de guix, a fi d'evitar la disgregació de vores i marges. El tallat de la part de sota s'efectuà mitjançant la introducció d'unes planxes metàl.liques de 5 mm. de gruix, que constituïren així el fons de les caixes. El sistema de penetració es basà en fer lliscar aquestes planxes per sobre d'uns carrils, i sota unes guies fixades als caixons. La força necessària s'aconseguí utilitzant dos gats hidràulics de funcionament simultani i paral.lel que exercien una pressió de 8 Tm., és a dir, de 130 kg/cm², suficient perquè l'avanç fos correcte en tot moment. L'absència de nòduls calissos o altres pedres facilità enormement l'operació. La unió entre les caixes i les planxes es feu amb cargols roscats, que permeten desfer l'embalatge sense perill ni risc per als esquelets.

L'operació d'aixecament i trasllat dels blocs fou realitzada per un camió grua que, finalment, els diposità en el Museu. (3)

(1). El treball científic sobre aquesta excavació sortirà publicat a la revista «Ampurias»: Morral, E.-Miquel, D.-Morral, J.: *La fosa con enterramiento múltiple de Can Vinyals*.

(2). Agraïm l'ajuda dels amics F. Vinyals, P. Garcia, J. Mas, J. Morral Miquel, J. Morral Altayó, R. Ten, P. Casanovas, J. Figuls i J. Leonart, i de totes les persones que van col.laborar en la tasca. També donem les gràcies a la Policia Municipal de Santa Perpètua, que tingué cura de vigilar el jaciment durant els dies d'excavació.

(3). Regraiem de tot cor l'ajuda i col.laboració donada per Transports Serrat, de Santa Perpètua, en les diferents fases d'aquesta operació.

DESCRIPCIÓ

Situació: El sepulcre es trobava 45 m. al Nord de la carretera de Sabadell a Santa Perpètua enfront del punt kilomètric 4.525 m. Geogràficament, pot dir-se que s'emplaçava en la part superior d'una suau carena orientada N.NO-S.SE., que serveix de divisòria d'aigües entre la Riera de Santiga i el torrent de Polinyà.

La fossa: Es tracta d'una excavació, de planta gairebé circular, de 1,85 m. de diàmetre, feta en l'argila del terreny. El fons, que situem a 1,20 m. per sota del nivell original, tendeix a una forma lleugerament còncava. En el costat SO ofereix una prolongació quadrangular a un nivell un xic més alt. La coberta es limitava a una sola llosa irregular de conglomerat i alguns còdols, precisament sobre la prolongació esmentada. Altres pedres aparegueren a diferents alçades en aquest indret.

Les inhumacions. La fossa contenia un total de tres inhumacions, a les que cal afegir el nen trobat sobre la llosa.

1). Restes d'un esquelet incomplet que, un cop descarnat, fou arrambat cap a la banda oposada a la prolongació SO. Aquesta operació fou feta sense miraments, de manera que part dels ossos foren trossegats i altres desaparegueren. La mandíbula inferior es trencà, i els fragments aparegueren distanciats 28 cm. entre si. Sembla ser un home jove, d'uns 18-20 anys. (4)

2-3). Dos individus enterrats simètricament respecte a un punt, d'esquena un a l'altre. El n° 2 està orientat NO-SE, mirant al Nord, i el 3 a la inversa. El primer d'ells (n° 2) està ajagut sobre el costat esquerre, en posició fetal, les cames molt flexionades, els braços entrecreuats i les mans plegades al costat de la boca. Els peus se situen un al davant de l'altre, i l'esquerre reposa sobre el maxilar de l'individu n° 1. Es tractaria segurament d'un home una mica més madur, potser d'uns 22 anys. Relacionat amb ell es troba un cargol marí (gènere *cassis*), mal conservat, a 8 cm. dels braços; un triangle de sílex blanc prop del front, i una punta de sageta pedunculada i amb aletes tocant la pelvis.

El segon (n° 3) tenia idèntica posició a la del seu company: ajagut sobre el costat esquerre, cames flexionades de manera que els genolls toquen els colzes, mans plegades davant la boca. Presentava la particularitat que les cames, situades sota la llosa de conglomerat, havien desaparegut de genolls en avall, ròtules i peus inclosos. Semblantment els altres, es tracta d'una persona de sexe masculí al que se li pot atribuir una edat no inferior a 30 anys ni, sembla, superior als 35. Entre els colzes i els fèmurs tenia una punta de sageta pedunculada i un triangle; davant els braços, un còdol partit, i enfront dels fèmurs una petita fulla de sílex blanc.

4). La inhumació, feta sobre la llosa. Per desgràcia no la poguérem veure ni fou conservada. Les informacions orals coincideixen en que tenia una posició molt semblant a l'individu n° 3, i que es tractava d'un infant en període de canvi de dentició. També se'ns assegurarà que hi havien ossos llargs de persona adulta. D'aquest enterrament es recollí un gra de collaret de lignit i forma toroidal. (fig. 1 n° 15)

(4) Aquesta informació es deu al Dr. D. Campillo, cap del laboratori Antropològic de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació, després d'un primer examen de les restes, abans del seu estudi definitiu.

ELS MATERIALS (fig. 1)

1. Fulla de sílex blanc, sense retocs i de secció triangular (35 x 11 x 2,5mm) Trobada davant els fèmurs de l'individu n° 3.

2. Punta de sageta amb peduncle i inici d'aletes. Retoc marginal en les dues cares. Tallada sobre una fulla de sílex melat (21 x 10 x 2 mm.) Trobada sota el colze de l'individu n° 3.

3. Punta de sageta de tall transversal i forma de trapezi. Tallada sobre sílex melat, té retoc marginal per les dues cares. (18,5 x 11 x 2 mm.) Trobada al costat de l'anterior.

4. Triangle de sílex blanc, de secció trapezoidal, sense retocs. (20,5 x 13 x 2,5 mm.) Trobada prop del front de l'individu n° 2.

5. Punta de sageta amb peduncle i aletes ben marcades. Retoc bifacial, invadent en la cara i marginal en el revers. És de sílex melat i secció trapezoidal. (22 x 14,5 x 3 mm.) Aparegut al costat de la pelvis del n° 2.

6-7). Dos triangles de sílex blanc, microlítics, de perfil molt allargat i vèrtex arrodonit, gairebé semilunar. Seccions triangular i trapezoidal respectivament. Tenen el retoc marginal, discontinu i força abrupte. (23,5 x 7 x 3, i 24,5 x 7 x 2 mm.) Foren trobats enmig de la terra barrejada en el reompliment de la fossa en iniciar-se l'excaució.

8-14). Esclats de sílex atípics, de formes i tamanys varis.

15). Gra de collaret de forma tòrica, de lignit, en bon estat de conservació, trobada amb l'enterrament infantil.

16). Còdol amb una trencadura al biaix.

17). Cargol marí, «cassis saguron Brug», freqüent en aigües mediterrànies.

COMENTARIS

Cal assenyalar, en primer lloc, la ubicació del sepulcre, situat a dalt d'una carena, és a dir, en un lloc dominant sobre dues valls veïnes, fet una mica insòlit en la cultura dels sepulcres de fossa, però totalment normal en les fases dolmèniques, on les tombes són emplaçades en llocs fàcilment visibles des de lluny. A aquesta circumstància s'afegeix la forma de la fossa: una planta circular amb una prolongació més o menys rectangular, a un nivell un pam més alt que el fons. Per desgràcia, la descoberta fou obra d'una màquina excavadora que destruï tota la part superior. Amb tot, tenim una sèrie de dades que ens permeten de treure'n algunes hipòtesis i conclusions: Les despulles de l'individu que designem amb el n° 1 es trobaren arrambades a la paret oposada a la prolongació. Aquesta relació pot interpretar-se com que la persona que féu l'operació estava situada en la prolongació i llençà els ossos al fons, punt més allunyat d'ella. Si mirem la tipologia de les fosses conegudes veurem com només un tipus, el n° 8 d'A.Mª Muñoz (5), hi té una semblança, de manera que dita prolongació és, en realitat, un pou d'accés, i la fossa una coveta excavada en l'argila. Creiem que les dues coses són perfectament compatibles, o fins i tot

(5) Muñoz, Ana M^a: *La Cultura Neolítica catalana*. Barcelona, 1.965.

lògiques. Si es tractés d'una fossa d'aquest tipus, les despulles antigues serien apilotades en el punt més llunyà de l'entrada, tal com es fa avui en un nínxol. D'altra banda, i precisament en el pou d'accés, apareix una llosa de conglomerat en posició plana. Però hem de pensar que aquesta situació es deu a la darrera remoció, en el transcurs de la qual també es tragué la part inferior de les cames del n° 3, i que en el moment inicial podia trobar-se vertical tapant l'obertura d'accés com en les fosses 33 i 34 de la Bòbila Madurell (6) o en la Bòbila Bonastre de Martorell (7).

Com s'efectuaren els enterraments? Al nostre entendre, en tres fases diferents, i en un lapse de temps d'alguns anys. En efecte, un cop fet el treball penós d'excavació de la coveta, amb un utillatge que no coneixem però que hem de presumir de pedra i fusta, es procedí a l'enterrament de la primera persona. No sabem si el sepulcre fou construït expressament per a ella, o, al contrari, existia una intenció col·lectiva, donades les dimensions del mateix. Sigui com sigui, es disposa en ell un cadàver del que desconeixem la posició. Passat un temps, el suficientment llarg perquè els ossos quedin solts i trencadissos, la tomba fou oberta de nou. Aquest fet pressuposa un signe extern, un element de senyalització que indiqués la presència de la tomba, i del que no s'ha conservat cap rastre.

Quí l'obrí? No ho sabem. Ignorem si fou gent d'una única família o grup, però si admitem una intencionalitat col·lectiva hauríem de pensar que sí. Amb tot, però, no tingueren gaires miraments amb les despulles que trobaren, i que apilotaren al fons de qualsevol manera. També és possible que durant el temps transcorregut s'hagués filtrat una certa quantitat de terra que fos precís de treure, i que amb ella barrejats desapareguessin els ossos que falten. Oberta la tomba, s'efectua un nou enterrament, que suposem doble. En efecte, la disposició dels dos esquelets, ocupant cada un d'ells la meitat del cercle, llur col·locació simètrica respecte al centre, l'un encarat a Tramontana, amb el cap a Ponent, i l'altre mirant a Migdia i el cap a Llevant, la mateixa posició encongida i les mans plegades fan sospitar la simultaneïtat, alhora que indiquen l'existència d'una cerimònia ritual d'enterrament complexa i plena de significacions que s'ens escapen. No volem insistir sobre el debatut tema de la posició fetal, i de si és el retorn al sí de la mare terra, o bé simplement si es lliguen els cadàvers perquè els esperits no puguin sortir de les tombes per a inquietar els vius. Cal, però, que ens aturem un moment en la posició particular de les mans, curiosament plegades davant la boca. És evident que llur postura no correspon a un lligat amb finalitats d'immobilització, i si no és això potser ens podria insinuar una significació abstracta. Les mans plegades, sense enllaçar-ne els dits i posades sobre el pit, tenen un valor de respecte enfront d'una divinitat, en algunes civilitzacions orientals en l'època en que tot just es comença a conèixer el metall.

Resulta curiós, però no pas extraordinari, l'absència d'elements de ceràmica. El conjunt funerari es limita a puntes de sageta, un petit ganivet de sílex i un cargol que podria ser un element d'abillament personal. Insistirem sobre això més endavant.

La tomba fou oberta per tercera vegada al cap d'un cert temps. Quan? Hi ha dues possibilitats, una, que fos al cap de poc i que, en obrir-la, trobessin que els cadàvers no estessin prou descarnats per apilotar-ne els ossos, produint-se, en obrir, la muti-

(6) Serra Ràfols, J. de C.: *La exploración de la necrópolis neolítica de la Bòbila Madurell en St. Quirze de Galliners*, a l'Anuari del Museu de la Ciutat de Sabadell, 1.947, pàgs. 57-75.

(7) Ripoll, E.-Clopas, I: *Sepulturas neolíticas de la Bòbila Bonastre de Martorell a Ampurias*, XXIV, 1.962, pàgs. 168-170.

lació de les cames i peus de l'individu 3. L'altra, que hagués passat un temps considerable i la tomba fos oberta per estranys que en trobar l'esquelet del n° 3 decidissin respectar-lo i efectuar l'enterrament nou en el pou. La circumstància de no haver pogut excavar aquesta darrera inhumació fa difícil pronosticar res al respecte, ni fins i tot si el gra de lignit és una nova aportació o el trobaren en obrir la tomba.

Determinada la forma i les diferents fases d'utilització de la fossa, es tracta ara de conèixer qui eren els que hi foren enterrats. Les úniques dades de què disposem de moment, mentre no es completi l'estudi antropològic, són les ofrenes o material que acompanya els esquelets. Aquest, com s'ha notat en la descripció, es redueix exclusivament a l'utilitatge de sílex, objectes d'abillament personal i un còdol trencat.

Començarem per les puntes de sageta, i d'aquestes per les microlítiques. Muñoz, en la seva obra (8), recull 250 sepulcres de fossa dins de l'àmbit català, i tan sols un 10% tenen aquest tipus de puntes que pot subdividir-se en dos grups: els triangles i els trapezis, ambdós presents a Can Vinyals. Aquest 10% de tombes pot desglossar-se en un 8% que sols tenen trapezis, i un 2% que associen els dos tipus. Numèricament tenim 60 trapezis i 11 triangles. Sols es coneixen dos casos en què dominin els triangles: el Solar 1 de Riner i Pradell, i ara Can Vinyals. Si comparem les formes de les puntes amb les altres conegudes, ens trobem amb una coincidència gairebé total amb els sepulcres del Solsonès, entre ells Riner, i Pradell a Tarragona, malgrat que s'han trobat trapezis al Vallès (Bòbila Madurell i Bòbila Joca), però de perfils més rectilinis. Al contrari, les puntes d'aletes i peduncle s'apropen més a les de la comarca, especialment a les de la fossa 33 de la Bòbila Madurell, fossa que presentava així mateix restes d'una inhumació primitiva arraconada.

El material, és a dir, la pedra de sílex d'on foren tallades les peces, no aporta cap dada, ja que tant en el Vallès com en el Solsonès apareixen els tipus blanc i melat.

L'interès principal radica en el fet que en aquesta fossa coincideixen per primera vegada elements atribuïbles als dos corrents o subgrups culturals (triangles del Solsonès, puntes pedunculades del Vallès).

Els objectes d'abillament són un cargol marí i un gra toroidal de lignit. De cargols marins se n'han trobat en idèntica col·locació respecte de l'esquelet al Solar de Riner, n°4. Altres dos n'han aparegut a la Bòbila Madurell, fossa 34, i a Castellar de la Ribera, precisament en sepulcres de doble inhumació. El gra de lignit és un material rar, ja que sols se'n coneixen en dos jaciments de Catalunya (9), però la forma tòrica era inèdita.

Pel que es refereix al còdol trencat, poca cosa en podem dir. No té aspecte d'eina de tall ni tampoc de percutor, però evidentment ha de posseir algun significat, ja que no és infreqüent la seva presència i en el cas de la Bòbila Boatella de Vilassar coincideix de ple la seva ubicació relativa.

(8) Muñoz, A. M^a: La Cultura Neolítica..., citat.

(9) Petit, Àngels: Objetos de adorno de lignito en el calcolítico catalán. Actes del XIV Congrés Nacional d'Arqueologia, 1.977, pàgs. 325-332

APROXIMACIÓ CRONOLÒGICA I CONCLUSIONS.

Si fem una síntesi de tot el que hem exposat, tindrem:

- una fossa no típica, amb un pou d'accés i cambra sepulcral, situada en un punt dominant sobre dues valls i amb senyalització externa.
- Una reutilització, que per les dimensions de la fossa pot pensar-se preconcebuda.
- Una doble inhumació, simètrica, amb una posició molt concreta que insinua un ritu funerari complex i ple de significacions.
- Presència única d'individus de sexe masculí.
- Un conjunt funerari basat en l'abillament personal i les armes.
- Unes clares vinculacions amb el món del Solsonès i alhora amb el Vallès.

És difícil treure'n unes conclusions tan completes com nosaltres voldríem. No podem establir paral·lels entre tipus de conjunts funeraris i sexe dels individus, i això impedeix formular hipòtesis plausibles respecte a la divisió del treball, organització social, diferències de classe, creences i sistemes econòmics. Tot el que podem dir té purament el valor d'una primera aproximació que potser haurà de ser rectificada.

En primer lloc volem insistir en l'absència de ceràmica i destrals, i per contra la presència de les armes. Sembla versemblant que possiblement es tracti d'un grup de pastors, les armes dels quals, tindrien un significat més defensiu que ofensiu, i que el conjunt funerari es pogués complementar amb escudelles de fusta i altres materials lleugers. Si això fos cert, caldria afegir que pot haver existit una transhumància Prepirineu - sublitoral o tal volta una migració, fet que també es lligaria amb la construcció d'una coveta artificial en lloc d'una fossa a cel obert. El mateix tipus de construcció, així com la posició dels morts es relaciona, per analogies, amb una economia de producció, i ens fa desestimar la possibilitat d'un grup de caçadors, d'economia depredadora, nòmada més o menys, i d'organització molt més simple. Etnològicament tenim força exemples on la coexistència de pastors i agricultors és freqüent en zones àmplies i poc poblades, de manera que les produccions es complementen i, mitjançant intercanvis, milloren les dietes alimentàries.

Resten en peu els interrogants referents a les creences i rituals funeraris. És evident que l'obra d'excavació del sepulcre fou un treball llarg i laboriós comptant amb el rudimentari instrumental de què devien disposar, al que s'afegeix la dificultat de realitzar una coveta el sostre de la qual no passava de 70 cms. d'altura, segons les nostres apreciacions. Hem de creure que una tasca tan pesada responia a uns pressupostos culturals previs, la profunditat i transcendència dels quals no ens són coneguts. Igualment ens sembla evident que per a poder-se reutilitzar el sepulcre, aquest necessitava ser conegut en el seu emplaçament exacte, i que per tant existia una part externa (pals, pedres, túmul?) de la que no tenim cap notícia.

També la doble inhumació, en sí mateixa, és un problema insoluble del que en desconeixem la motivació, molt més si es pressuposa simultània. Dintre del terreny de l'especulació podem suposar que la doble mort és conseqüència d'un atac extern, per exemple un robatori de bestiar, però no tenim cap fonament per a descartar un accident fortuït o qualsevol altra causa.

Els intents de datació es basen únicament en afinitats, ja que el nivell de contaminació feu inútil una anàlisi per C14. Insistirem un cop més en la tipologia i situació

del sepulcre, pou d'accés i cambra, en una carena dominant dos torrents, que ens recorda les ubicacions megalítiques. El material que compon el conjunt funerari cal també situar-lo en una època tardana, tant pels triangles com per les puntes pedunculades, molt evolucionades. El gra de lignit és, per ara, un element relacionat amb les cultures eneolítiques. Tot això pot ser interpretat de dues maneres: que es tracti d'una població residual amb influència de les altres cultures dominants, o, al contrari, que sigui una penetració, migratòria o transhumant, que adopta els costums locals incorporant-n'hi de propis. El décalage cultural és evident, i cal situar el sepulcre a cavall del neolític final i l'eneolític.

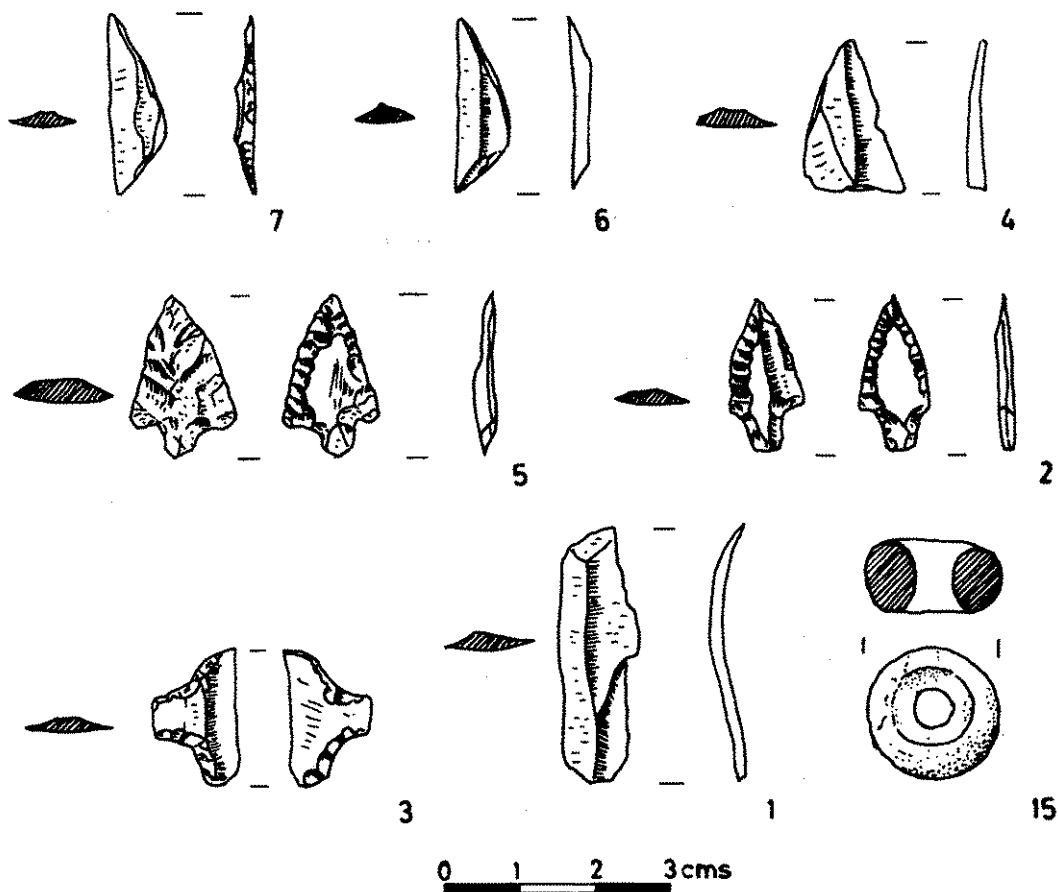
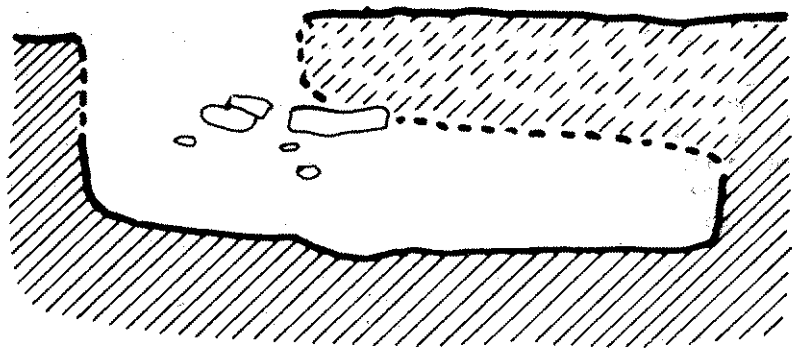
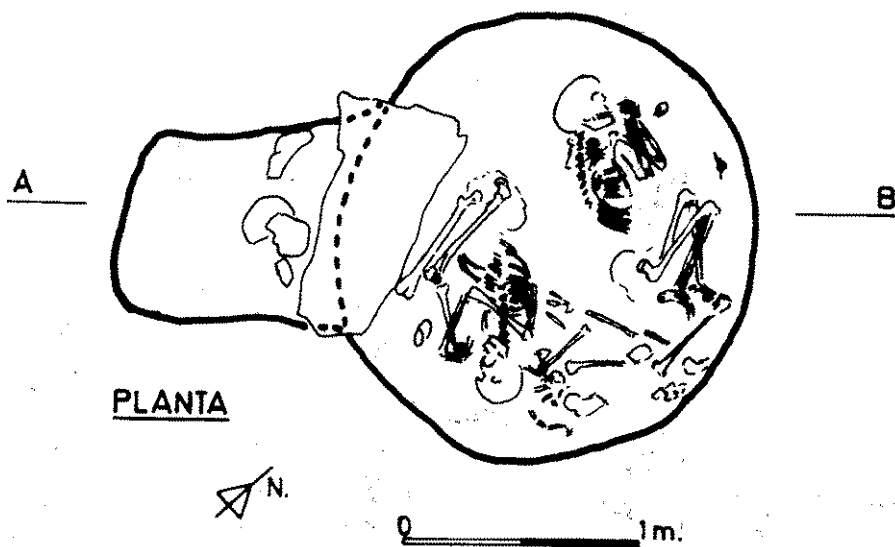

Figura 1: materials.

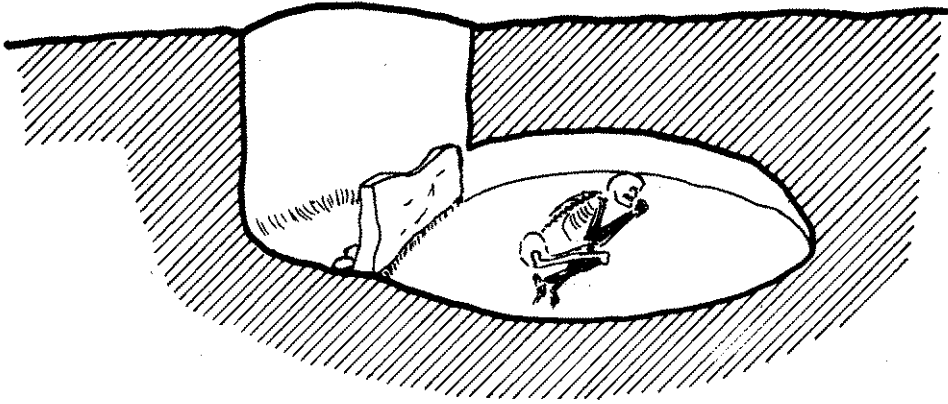

SECCIO A-B

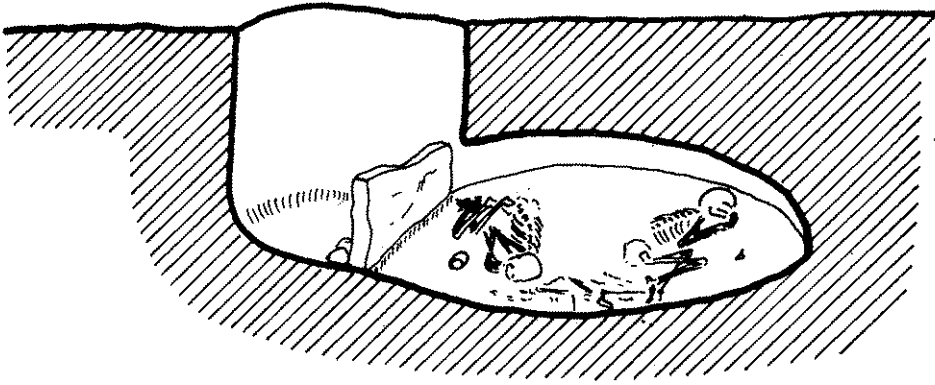

PLANTA

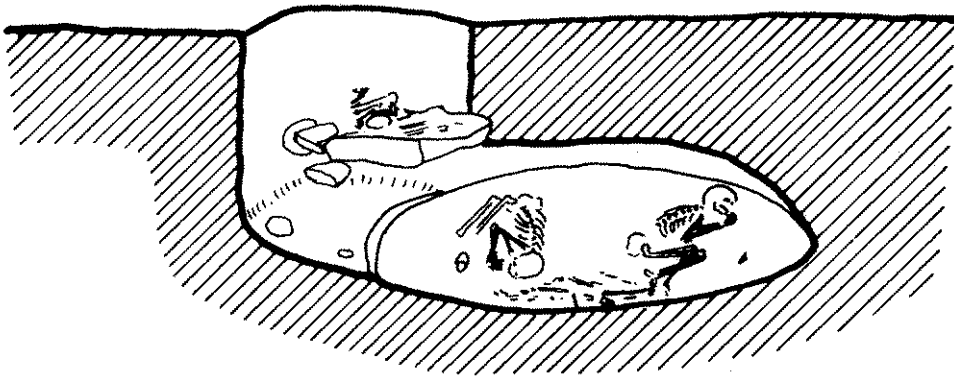
Figura 2: planta i secció de l'enterrament.

1

2

3

Figura 3: Interpretació de les diferents fases d'utilització del sepulcre.
 1. 1er. enterrament. 2. Doble inhumació. Les restes del 1er. esquelet apareixen disperses a primer terme.
 3. Nova inhumació. Les cames del cadàver n° 3 han desaparegut. La llosa que tapa l'entrada es col·loca plana, i sobre d'ella, el nou enterrament.

Figura 4: individus 2 i 3. Observeu ran dels peus del primer, i del cap de l'altra, les restes escampades del n° 1. Detall de les mans del n° 2.